

bilimname XXXVIII, 2019/2, 83-101
Geliş Tarihi: 14.05.2019, Kabul Tarihi: 22.07.2019, Yayın Tarihi: 31.10.2019
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.565314>

EŞ-ŞEYH İBRAHİM EL-YÂZİCÎ'NİN ARAP DİLİNE KATKILARI*

● Hüseyin GÜNDAY^a

● Nesrin DURSUN^b

Öz

Tam adı İbrahim b. Nâsîf b. 'Abdullah b. Nâsîf b. Canbolât b. Sa'd el-Yâzicî el-Hımsî'dir. 2 Mart 1847 tarihinde Beyrut'ta dünyaya gelmiştir. Edebiyatçı bir ailede doğup yetişmiş olması sebebiyle küçüklüğünden itibaren iyi bir eğitim alarak büyümüştür. Bu sayede çocukluk ve gençlik dönemlerinde şiir yazmaya başlamış ama daha sonra Arap dili ve edebiyatı çalışmalarına ağırlık vermek istediği için şiiri bırakmıştır.

Kendisini yazar, şair, dilci, eleştirmen, öğretmen, gazeteci, bilim adamı (kâşif astrolog) ve sanatçı (resim, müzik, oyma, nakış ve süsleme) olarak gördüğümüz çok yönlü bu şahsiyet Arap dili için yaptığı çalışmalarla öne çıkmıştır. Hayatını adeta Arapçaya adayan el-Yâzicî, Arapçanın yaşadığı problemleri çözmek için gayret göstermiş; dilin doğru kullanılması, korunması adına birtakım değerlendirme ve önerilerde bulunmuştur. مجلة (dergi) kelimesini ilk kullanan kişi olarak Arapçanın yabancı kelimeler karşısında tahrifata uğramaması adına ta'rîbin önemine vurgu yapmış ve 38 kelimeyi Arapçalaştırmak suretiyle dile kazandırmıştır. Sanayi, teknoloji ve benzeri alanlarda gelişen dünyanın gerisinde kalan ve modern sözcükleri bünyesinde barındırmadığı için yabancı dillerin istilasına maruz kalan Arapçayı korumak adına öncelikli olarak iştikakı gerekli görmüştür. Bunun için döneminde ihmal edildiğini düşündüğü bazı vezinlere, kelime türetiminde kullanılmasını önererek dikkat çekmiştir. Diğer dilcilerden ayrı olarak nahtın üçlü fiillerde olabileceğini iddia eden ilk kişidir. Ammîcenin fushânın yerini alacak kadar yaygınlaşmasına karşılık Arap halkını fasih olan dillerini korumaya çağırmıştır. Arap dili için yaptığı tüm çalışmalarında dilde aşırı titiz olması ve hataya tahammül edememesinin yanı sıra milliyetçi duygularla hareket etmesinin de büyük etkisi bulunmaktadır. O, Arapların içinde buldukları atalet ve geri kalmış olma hallerinden silkinmelerini, tam bağımsız bir millet olarak yaşamaları gerektiği bilincine varmalarını ve bunun için

* Bu makale "eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî'nin Hayatı, Eserleri ve Arap Diline Olan Katkıları" (2019) isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

^a Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hgunday@uludag.edu.tr

^b Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi, nesrindursun@erciyes.edu.tr

herkesin üzerine düşeni yapmasını istemiştir. Yani hem halkın hem dilin bozulmasından duyduğu endişeler çalışmalarının tetikleyicisi olmuştur. el-Yâzicî'nin Arap dili ile ilgili araştırma ve görüşlerini kaleme aldığı makalelerinin kitaplaştırıldığı *Ebhâs Lugaviyye*, onun dil ile ilgili düşüncelerini ihtiva eden temel bir kaynaktır.

Anahtar kelimeler: eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, Ta'rif, İştikak, Naht.

ES-SEIKH IBRAHIM AL-YAZIJI'S CONTRIBUTIONS TO ARABIC LANGUAGE

His full name was Ibrahim b. Nasif b. 'Abdullah b. Nasif b. Janbolad b. Sa'd al-Yaziji al-Himsi, and he was born in Beirut on March 2, 1847. Being born and raised in a family containing many men of letters, he received a good education from his early childhood onwards. After starting to write poetry in his childhood and as a teenager, he gave it up to focus on studies of the Arabic language and literature.

The versatility of this person, who can be described as an author, poet, linguist, critic, teacher, journalist, scientist (explorer and astronomer) and artist, was topped by his studies of the Arabic language. al-Yaziji devoted almost his entire life to Arabic and has made significant efforts to resolve the problems encountered in the language, while making comments and recommendations for its correct use and preservation.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

İnsanın içinde bulunduğu toplumla iletişim kurmasını sağlayan dil, toplumdan ayrı bir olgu olarak düşünülemez. Dil ayrıca bir kerede konulup sonsuza kadar olduğu şekliyle kalan statik bir mekanizmaya sahip değildir. Sürekli bir değişim yaşayan, bu anlamda bulunduğu insan topluluğunun ilerleme ya da gerilemesinden doğrudan etkilenen canlı bir yapısı vardır. Arapça da zaman içinde pek çok değişime uğramıştır. Bu, bazen iyi yönde olurken bazen de gerileme ya da bozulma olarak kendini göstermiştir.

Yaşadığı zaman dilimi itibarıyla (1847-1906) Klasik Arap Edebiyatının sonu ve Modern Arap Edebiyatının başlangıcını gören İbrahim el-Yâzicî Arap dili için önemli bir isimdir. Arap aydınlanmasına öncülük etmesinin yanı sıra milliyetçi duygularla Arap halkını içlerinde buldukları gaflet halinden uyanışa çağırmıştır. Bu çağrı hem ülkenin geri kalmışlığı hem de bundan olumsuz etkilenen Arapça içindir.

Bilim, sanayi ve teknoloji ilerlerken Arap toplumu bu gelişmeleri

yakalayamadığı için modern dünyadaki pek çok yeni kelimenin karşılığı Arapçada bulunmuyordu. Bu durumda bilinçli ya da bilinçsiz olarak Arapçaya yabancı kelimeler girmeye başladı. Dildeki bir başka sorun da halk dili olan âmmîcenin, resmî dil olarak bilinen kurallı fushânın yerini alacak kadar yaygınlık kazanması ve çoğu yazarın dili yanlış kullanmasıydı. İbrahim el-Yâzicî, bu meseleler temelde olmak üzere Arapçanın bugünü ve geleceği için hep kaygı duymuş; tespit ettiği dil yanlışlıklarının düzeltilmesi için büyük gayret göstermiştir. Arapçanın çağa uygun bir dil olması, dili konuşanların bu değerlerine sahip çıkmalarını vatansever bir ilim adamı olarak arzu etmiştir.

Bu makalede İbrahim el-Yâzicî'nin hayatına, eserlerine ve edebî üslûbuna kısaca değinilip Arap dili için yaptığı çalışmalar ortaya konulacaktır. Öne çıkan dilci ve eleştirmen vasıflarına ağırlık verilerek Arapçaya getirdiği yenilikler, değerlendirmeler ve önerileri üzerinde durulacaktır. Bu yüzden diğer alanlardaki çalışmalarına yer verilmemiştir. Bu çalışmada esas alınacak kaynak, el-Yâzicî'nin dil ile ilgili makalelerinin bir araya getirildiği *Ebhâs Lugaviyye* kitabı olacaktır. Bu makale vesilesiyle amacımız el-Yâzicî'yi kısaca tanıtmak ve Arap dili için yaptığı çalışmaların önemini ortaya koymaktır.

A. İbrahim el-Yâzicî

Tam adı İbrahim b. Nâsîf b. 'Abdullah b. Nâsîf b. Canbolât b. Sa'd el-Yâzicî el-Himsî olan yazarımız 2 Mart 1847 yılında Beyrut'ta dünyaya gelmiştir.¹ Başta babası Nâsîf el-Yâzicî olmak üzere ailesinde önemli edebiyatçılar bulunan İbrahim el-Yâzicî, dil ve edebiyatın hâkim olduğu bir ortamda yetişmiştir.² Babasının onunla özel olarak ilgilenmesi ve sahip olduğu bu eşsiz aile ortamı var olan yeteneklerini geliştirmesine ve bilgisini

¹ Michel Jeha, *İbrahim el-Yâzicî*, (Londra: Riad el-Rayyes, 1992), 18. el-Yâzicî'nin biyografileri için bkz. Nikola Ziyâde, *A'lâm Arab Muhdesûn*, (Beyrut: el-Ehliyye, 1994), 99-104; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, 1967), 603-604; Luvîs Şeyho, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabiyye fi'l-karni't-tâsi' aşer*, (Beyrut), 164-169; Edîb Müruvve, *es-Sihâfetu'l-Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât), 13-15, 164; Muhammed Kürd Ali, *el-Muâsirûn*, haz. Muhammed el-Mısırî (Matbaatu Dâru Ebû Bekr), 11-30; Ömer Ferrûh, *el-Minhâc*, (Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye), 306-313; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mûcez fi'l-Edebi'l-Arabî ve Târîhuhû*, (Beyrut: Dârû'l-Cil: 2003), 158-183; Edhem el-Cündî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen*, (Şam: Matbaatu'l-İttihâd, 1958), 283-284; Mârûn 'Abbûd, *Edebu'l-Arab*, (Mısır: Hindâvî, 2012), 321-325; İbrahim Ahmed, *Mevsû'atu A'lâm*, (Riyad: Dâru's-Şerîf, 1998), 204-206; Ahmet Hasan Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, (Kahire: Dâru Nahdati Mısır), 476-479; Ömer Dusukî, *Neş'etu Nesri'l-Hadîs ve Tetavvuruhû*, (Kahire: Dâru'l-Fikrîl-'Arabî, 2007).

² Jeha, *İbrahim el-Yâzicî*, 19.

artırmasına katkı sağlamıştır.³

Çocukluk ve gençlik dönemlerinde şiir yazmış⁴ ama hayatının sonraki zamanlarında şiiri bırakıp kendisini dil ve edebiyat araştırmalarına vermiştir.⁵ Bu anlamda hayatında nesir, nazımdan daha fazla yer tutmakta, bu türdeki yazıları şiirinden daha nitelikli kabul edilmektedir. Şair ve yazarlıktan başka filolog, öğretmen, eleştirmen, gazeteci, bilim adamı (kâşif astrolog)⁶ ve sanatçı (resim, müzik, oyma, nakış ve süsleme)⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır.

İbrahim el-Yâzicî az sayıda eser vermesiyle ilgili eleştiriler almıştır. Bunun sebebi te'lif eserlerinden ziyade yapmış olduğu şerh, ihtisar ve düzeltme türündeki çalışmalarıdır.⁸ Birtakım kâr ortaklıkları ile Necâh⁹, Tabîb¹⁰ ve Beyân¹¹ Dergileri'nde yazılar yazmış; bağımsız olarak da Ziyâ Dergisi'ni kurarak hayatının sonuna kadar burada makalelerini yayınlamıştır.¹² Makaleleri dışında öne çıkan telif eserleri arasında sözlük türünde olan *Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid*¹³ ve *El-Ferâidu'l-Hisân min Kalâidi'l-Lisân*¹⁴ ile küçük hacimli divanı olan *el-İkd*¹⁵ yer almaktadır.

Çoğunlukla kendine özgü bir dil kullanan el-Yâzicî, garîb kelimeleri kullanmaktan kaçınır. Üslûbunda bir kapalılık ve zorluk olmaksızın açıklık hakimdir. Üslûbunda sağlamlık, belâgat ve kolaylığı bir araya getirmiş olmasından dolayı İbnu'l-Mukaffa'ya (ö. 142/759) benzetilmiştir. Dili genellikle akıcı, kullandığı kelimeler birbiriyle uyum ve ahenk

³ Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, (Lübnan: Dâru'l-Yûsuf), 1059.

⁴ Corcî Zeydân, *Meşâhîru's-Şark*, (Lübnan: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât), 144.

⁵ Yûsuf Es'ad Dâgir, *Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye*, (Lübnan), 730.

⁶ TDV İslam Ansiklopedisi, Şükran Fazlıoğlu, (İstanbul: 2013), "YÂZİCÎ, İbrahim b. Nâsîf" maddesi.

⁷ Yûsuf Elyân Serkîs, *Mu'cemu'l-Matbû'âti'l-Arabiyyeti ve'l-Mu'arrabe*, (Beirut: Serkis Matbaası), 1928.

⁸ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1071-1072.

⁹ Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*, (Beirut: Matbaatu'l-Edebiyye, 1913), 51.

¹⁰ Filib di Tarrâzî, *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*, 57.

¹¹ Dâgir, *Mesâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye*, 731.

¹² "Mecelletu'z-Ziyâ li-Sâhibihâ eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî", Vâil İbrahim ed-Dusûkî, erişim 27 Mayıs 2017, <http://hadarat.ahram.org.eg/Articles/البارجي-الشيخ-الضياء-لصاحبها-مجلة-تراث>/011015

¹³ eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî, *Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid*, 2. bs., nşr., Emîr Nedîm Âl Nâsiru'd-Dîn (Lübnan: Mektebetu Lübnân, 1970).

¹⁴ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1069. Halen basılmamış olan kitap Lübnan'da el-Âbâu'l-Bûlisiyyîn Manastırı'nda bulunmaktadır. Bkz. İsâ Mihâil Sâbâ, *eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî*, (Kahire: Dâru'l-Maârif), 22.

¹⁵ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, 1062-1063.

içerisindedir.¹⁶ Fuâd Efrâm el-Bustânî de el-Yâzicî'nin üslûbu ile ilgili şunları ifade etmiştir: “Şüphesiz *İbnu'l-Mukaffa'* ve *Bedû'z-Zaman'dan* beri hiçbir Arap yazar cümlelerdeki bir kelimenin sırrını, paragraftaki bir cümlenin sırrını ve makedeki bir paragrafın sırrını el-Yâzicî gibi kavrayamamıştır.”¹⁷

B. Arap Dilindeki Yeri

1. Dil ve Çağ

İbrahim el-Yâzicî'nin yaşadığı yıllarda Arapçadaki eksiklik, geri kalmışlık ve bozulmalar göz ardı edilemeyecek bir hal almıştı. el-Yâzicî gibi diğer yazarlar da bu durumdan muzdaripti. Çünkü sözlükler, yazarlar ve çevirmenlerin ihtiyaçlarını karşılayamayacak yetersizlikteydi. Bu durumda modern dünyadaki pek çok yenilikle ilgili kalem oynatmak bir hayli zorlaşmıştı. Oysa Arapça önceden beri zengin kelime, ifade ve betimlemeleriyle tanınan bir dildir. Ama gelişen teknoloji Arap toplumu tarafından yakalanamadığı için bilim, sanayi vb. alanlarındaki buluşlara bağlı olarak üretilen kelimelerin karşılığı Arapçada mevcut değildi.¹⁸

el-Yâzicî'ye göre dil, günün gereklerini karşılamadığı zaman ya onun artık ölü bir dil olduğu kabul edilmeli ya da çağa uygun olması için çalışmalar yürütülmelidir. Elbette burada tercih Arapçanın modern hayata uygun olarak dinamizmini koruması olacaktır. el-Yâzicî'ye göre bunun ilk basamağı iştikaktır. İştikak sayesinde yabancı kelimelerin anlamını karşılayacak lafızlar Arapçanın içinden çıkarılmak suretiyle türetililecektir.¹⁹ Çünkü yabancı kelimelerin murâdifi, Arapçada olmadığı sürece dildeki bu eksikliğin yerini yabancı kelimeler aynıyla alacak ve tahrifat kaçınılmaz olacaktır. Arapçanın kendi kaynaklarından beslenerek çağı yakalaması için el-Yâzicî sarf kitaplarında ihmal edilmiş bazı vezinlere dikkat çeker. Bunlara işlerlik kazandırılmasının, mevcut açıklığın kapatılmasına yardımcı olacağı kanaatindedir. Bahsi geçen vezinlerden bazıları şunlardır:

a. فُعْلَةٌ

1. Topluluk ve grup isimlendirmelerinde kullanılır. Örn. صُبْرَةٌ (tartılmamış hububat kümesi), سُورِيَّةٌ ([at] sürü).

2. Az olan şey ya da çoğu gittikten sonra kalan için kullanılır. Örn. صُبْنَةٌ

¹⁶ Zeydân, *Meşâhîru's-Şark*, 151-152.

¹⁷ İsâ Mihâil Sâbâ, *eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî*, (Kahire: Dâru'l-Maârif), 24.

¹⁸ eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, haz. Yûsuf Kazmâ Hûrî, (Beyrut: Dâru'l-Hamrâ, 1993), 55.

¹⁹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 62.

ve كُتِبَ (su ve süt artığı).

3. Tek bir seferde alınan şeyleri isimlendirmede kullanılır. Örn. قُبْصَة (bir tutam), عُرْفَة ([su vb.] bir avuç).

4. Bir şeyin ortasında olması ve o şeye aracılık etmesi kastedilirken kullanılır. Örn. وُصْلَة (bağlantı), رُقْعَة ([cilt ve elbise] yama).²⁰

b. فَعِيلَةٌ

1. Bir etki ve işleme maruz kalan varlıklar için kullanılır. Örn. ذَبِيْحَة (kurban).

2. Bazı yiyecek isimlerinde kullanılır. Örn. عَصِيدَة (bulamaç).

3. Tekstil ürünlerinde kullanılır. Örn. نَسِيْجَة ([keten] kumaş parçası).

4. Masterların ismi olarak kullanılır. Örn. عَزِيْمَة (kesin karar), نَصِيْحَة (öğüt).²¹

c. فُعَالَةٌ

1. Kalıntı ve artıklar için kullanılır. Örn. شُفَافَة (arta kalan içecek).

2. Bazı şeylerden atılanı ifade için kullanılır. Örn. حُسَالَة (arpa ve buğday benzerlerinin kabuğundan kırılan).

3. Bazı şeylerden döküleni ifade için kullanılır. Örn. تُحَاتَة (talaş).

4. Bazı şeylerin özü için kullanılır. Örn. سُلَافَة (üzümü ezmeden damlatılarak yapılan şarap).

5. Yüzeyde kalan şeyler için kullanılır. Örn. طُفَاحَة ve طُفَاوَة (tencerenin yüzeyinde kalan köpük).²²

d. فُعَالَةٌ

1. Ebu'l-Bekâ'ya göre Arap keliminde bir şeyi kaplama, sarma anlamı içeren her kelime فُعَالَة vezni üzerine bina edilmiştir. Veznin sonundaki ة harfi olmasa da aynı anlam geçerlidir. Örn. عِمَامَة (sarık), لِيَام (peçe).

²⁰ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 68-70.

²¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 70-71.

²² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 72.

2. İbrahim el-Yâzicî ise alet isimlerinin de bu vezne dahil edilmesi gerektiğini düşünür. Çünkü ism-i âlet vezinleriyle فعالة vezni arasında anlam benzerliği bulunmaktadır. Örn. محمل-جمالة (askı).²³

e. فَعِيلٌ

Bu vezindeki kelimeler ortaklık ifade etmektedirler. Örn. شريك (ortak), رفيق (yoldaş). Bu anlamların benzeri فَعْلٌ vezninde de bulunmaktadır. Mesela مثل, شبه, خَلٌّ bunlardandır. Ama bu iki vezin arasındaki anlam ortaklığı her kelime için geçerli değildir. Örn. شرك lafzının شريك, شريك lafzının ise صديق anlamlarında kullanıldığına rastlanmamıştır.²⁴

f. فَعُولٌ

1. Failin sıfatlarını ifade eden kelimeler bu vezinde gelmektedir. Ama bu sıfatlarda çokça yapılmış ve alışkanlık haline gelmiş olma anlamları bulunmaktadır. Örn. صبور (çok sabırlı), ملول (bıkmış).

2. Mef'ûlün sıfatları bu vezinle ifade edilmektedir. Olabilirlik, imkân anlamları taşımaktadır. Örn. شروب (içilebilir).

3. İlaç isimleri bu vezinle gelir. Örn. سَفوف (toz ilaç).

4. Yiyecek ve içeceklerin alınması da bu vezinle ifade edilir. Mesela سَحور (sahur yemeği), لعوق (yemek veya ilaç için yalanarak alınan macun).²⁵

g. مَفْعَالٌ

Bu vezin de فَعُولٌ kalıbında olduğu gibi alışkanlık haline gelmiş olan sıfatlar için kullanılır. Farkı ise rubâ'î fiillerden türetiliyor olmasıdır. Örn. مَقْدَام (atılğan), مِكنار (geveze).²⁶

h. فَعْلَةٌ

Sakatlık ve hastalıklar için kullanılmaktadır. Örn. فَطْعَةٌ (kesilmiş elden

²³ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 72.

²⁴ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 73.

²⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 74-75.

²⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 75.

kalan), فَلَجة (alt dudaktaki yarık).²⁷

2. Ta'rîb

İştikakın yapılamadığı durumlarda ise devreye *ta'rîb* girmektedir. Kelime anlamı *Araplaştırmak*, *Arapçalaştırmak* olan *ta'rîb* kelimesi²⁸, terim olarak yabancı kelimelerin Arap diline uygun olacak şekilde düzenlemeler yapılarak Arapçaya alınması anlamına gelmektedir.²⁹ el-Yâzicî ise *ta'rîb*yi şöyle tanımlamaktadır: “*Yabancı kelimelerin kullanımındaki şekliyle aynen alınması ve Arapça bir kelimeymiş gibi diğer Arapça lafızlar arasında bir düzene konulmasıdır.*”³⁰

Ta'rîb yapılırken iki yöntem karşımıza çıkmaktadır. İlki Sîbeveyhi (ö. 180/796) ve dil bilginlerinin çoğunun benimsemiş olduğu, Arapçalaştırma yapılırken Arapçada olmayan harflerin, Arap diline mahreç bakımından en yakın harfle değiştirilmesi yöntemidir. Bu kategorideki muarreb kelimelerin çoğunu cins isimler oluşturmaktadır. Burada amaç Arapça ile tam bir adaptasyon olduğu için yabancı kelimelere uygulanan *ta'rîb* işleminde Arap diline uygun olacak şekilde lafızlar üzerinde değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bu kelimeler Arapça kalıplara uymalı, lafızlar üzerinde sarf çekimleri yapılabilmeli ve kelime başlarına ال takısını alabilmelidirler. Bunlara örnek olarak الإبريق (ibrik), الاستبرق (kalın atlas), الديباج (ipek brokar), البنفسج (menekşe), الدرهم (dirhem), الدينار (dinar) kelimeleri verilebilir. Yöntemin amacı ise dilde olmayan bir şeyin Arapçaya girmesini engellemektir.

İkincisi ise İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) savunduğu, yabancı kelimelerin hiçbir değişikliğe uğratılmadan alınması yöntemidir. Çünkü bu grupta ele alınan kelimelerin çoğunu özel isimler oluşturmaktadır. Yani değiştirilmesi durumunda isimlerin tanınmasına dair sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu değiştirmeme ilkesi kelimelerin yazılışını da kapsamaktadır. Örneğin التوريل kelimesindeki پ harfi Arapçadaki ب ya da ف harfiyle değiştirildiğinde aynı şey olmayacağı için bunun yanlış bir kullanım olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden kelimedeki geçtiği gibi پ harfiyle yazılmalıdır. Özel isimlerin korunmasına ilişkin bu görüşe rağmen Arapların yabancılardan alıp değiştirdiği, yabancılarında da Araplardan alıp

²⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 76.

²⁸ TDV İslam Ansiklopedisi, Nasuhi Ünal Karaarslan, (İstanbul: 2011), “Ta'rîb” maddesi.

²⁹ Abdulkadir Bayam, “Arap Dilinde İştikâk” (yüksek lisans tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi), 36.

³⁰ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 200.

değiştirdiği isimler bulunmaktadır. Üzerinde değişiklik yapılarak Arapçaya alınan özel isimlere şu örnekleri verebiliriz: عيسى yerine ايسوس, يحيى yerine يوحنا, اشبيلية yerine سقيا, طليطلة yerine تولادا, مختنصرٌ yerine نبوخنصرٌ, الحمراء, أبادرام yerine عبد الرحمن, افيسان, ابن سيناء yerine الكهنة, البصرة, الكازار, القصر, الهمبر yerine yerilebilir. Kelimelerin aynen alınması gerektiğini savunan bu görüşün amacı ise halkın dilinde bir değişikliğin meydana gelmesini önlemektir. Bu iki yöntem aslında birbirine zıtmış gibi görünse de dile alınan kelimelerin özelliğine bağlı olarak kendilerine kullanım alanı bulmuşlardır.³¹

Muarreb kelimelerin ta'rîb aşamasında geçirdiği değişikliklere örnek olması bakımından شبارق (küçük küçük kesilip pişirilmiş et) kelimesini verebiliriz. İbn Dureyd (ö. 321/933) bu kelimenin ta'rîb aşamasını şöyle açıklamıştır: *"Bu kelime بيشباره kelimesinden Arapçalaştırılmıştır. Kelimeye bağlı olan ب ve beraberindeki ي harfleri düşürülmüş; sondaki harf de ق ile -bahi daha önce geçen kendi kullanımları üzerine- değiştirilmiştir. Daha sonra -es-Sihâh'ta açıklandığı gibi- عُذافر kelimesi örnek alınarak bu kalıba sokulmuştur."* Mesela القرقس (sokan bir haşerat türü) kelimesi de جرجشت kelimesinden alınmıştır. Sonundaki ت harfi düşürülmüştür.³²

Ta'rîbe konu olan cins isimler iki grupta incelenebilir: Birincisi الأكسجين (oksijen), الكربون (karbon), الفسفور (fosfor) gibi elementler; الزمرد (zümrüt), الزجاج (sülfürik asit), البترول (petrol) gibi bileşikler; النارج (turunç), النيلوفر (nilüfer), الباشق (atmaca) gibi bitki ve hayvan isimleridir. Bu isimlerin Arapçada eş anlamlıları olmadığı için kelimelerdeki sesler genellikle taklit yoluyla aynen alınır. İkincisi ise araç, mobilya, alet gibi ürünler ve medeniyetin getirdiği bilim ve sanayi aletleridir. Bu kelimelerin tam karşılığı Arapçada olmasa da işaret ettiği noktaların bilinmesiyle ya da örfün kullanılması yoluyla lafızlar Arapçalaştırılmaktadır.

Ta'rîb sadece isimler için söz konusudur, fiiller üzerinde uygulanamaz. Çünkü Arapça fiillerin diğer dillerdeki fiillerle örtüşmeyen özel yapıları bulunmaktadır. Arapça fiillerin kendine özgü bu kalıp ve vezinlerinden dolayı yabancı bir fiil Arapçalaştırılmak istendiğinde tüm bu hükümlerle

³¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 202-204.

³² el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 207.

uyumlu olması için değişikliğe uğraması gerekmektedir. Bu bazen hecelerdeki yer değiştirme olarak kendini göstermektedir. Buna bağlı olarak lafzın yabancı oluşu unutulup, irticâl yoluyla türetildiği zannedilebilir. Bu da dile yabancı bir şeyin karışmasına ve dildeki bozulmaya sebep olacaktır. Elbette bu sadece tek bir fiilin dile karışması demek değildir. Arapça iştikâka dayalı bir dil olduğu için fiillerden türetilen mastar, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübalağa sîgaları, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i alet gibi kelimeler de dile girecektir. Bundan dolayı isimlerin Arapçalaştırılmasında gösterilen müsamaha fiillerde gösterilmemelidir. Cahiliye dönemindeki muarreb fiillere bakıldığında Habeşçe ve İbraniceden alınan kelimeler hariç yabancı fiiller Arapçaya hiç alınmamıştır. Bu fiiller de Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Mesela “يا أرضُ إنلعي ماءًك”³³ ayetindeki بلع (yutmak) fiili Habeşçeden alınmıştır. “أخلد إلى الأرض...”³⁴ ayetindeki اخلد (sürdürmek) fiili İbranicedir. Ama asıl olarak Süryaniceye (حلد) dayanmaktadır. Bu örnekleri vermekle birlikte, Kur'ân'da geçmeden önce Arapların bu fiilleri kullanmadığını belirtmek gerekir.³⁵

Fiillerin Arapçalaştırılması uygun olmamakla birlikte muarreb isimlerden türetilen pek çok fiil bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak şu fiiller verilebilir:

- الزاوق, الرقيق, زَوْقَ الشَّيْءِ (civa) kelimesinden alınmıştır. *El-Kâmus*'ta açıklandığına göre civa, altın ile kaplanır ve ateşe girdiğinde civa buharlaşır, geriye altın kalır. Bu yüzden süslü, nakışlı olmayı ifade eden her anlam için bu fiil kullanılmaktadır.
- السمسار: Komisyonculuk yapmak anlamına gelir. (komisyoncu) kelimesinden türetilmiştir.
- كراف: Ölçüp tartmadan bir şeyi almak anlamına gelir. جزف-جازف lafzından muarreb olan جزاف (alışverişte ölçüp tartmadan tahminle satış) kelimesinden türetilmiştir.
- تَزَنَّدَقَ الرَّجُلُ (adam inkarcı oldu), تَمَجَّسَ (Mecusi olmak), هَمَّوَدَ (Yahudi olmak), تَلَعَّدَ لِغُلَّانٍ (birinin öğrencisi olmak), جَوَّزَبَ-جَوَّزَبَ (çorap)

³³ Hûd 11/44.

³⁴ A'râf 7/176.

³⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 208-210.

giymek), طَرَزَ الثَّوْبَ (elbiseyi nakışla süsledi). Bunlar da muarreb isimlerden türetilmiş fiillerdir.³⁶

İbrahim el-Yâzicî ise ta'rîbe ihtiyaç olunan yabancı kelimelerin kayda değer bir kısmını Arapçalaştırmıştır. Yazılımızın Arapçaya kattığı kelimeler tablodaki gibidir:³⁷

Tablo 1

الشاري Paratoner	الأرية Kravat
الشبنزی Şempanze	الاستعداد Sözleşme
البيحة Polis	الأسرْب Kurşun
الشعار Slogan	الأنوبيات Boru şeklinde
الشعرية Fırça	البائنة Nokta
الضلع Kaburga kemiği	البيئة Çevre
الطبخى İzolasyonda kullanılan	التألق Parlaklık
الكيفاف İskelet	التبليد İklimle alıştırma
الالهة Valf	الجناح Balkon
الولب Vida	الحاكي Gramofon
المأساة Trajedi	الحساء Çorba
المتعمجات Vibriyo ³⁸	الخوذى At arabacısı
المجلة Dergi	الدراجة Bisiklet
الحبيب Granit	الدرينة Ekran
المصلد Geçirmez	الذئرات Mikrokoklar ³⁹
المقصف Büfe	الراجيبات Bakteriler
المقسلة Giyotin	الرئينة Romatizma
المنضحة Duş	الرعاد Gemilerden atılan torpil

³⁶ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 210-211.

³⁷ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 211-212.

³⁸ Eğilmiş-çubuk şekilli gram-negatif bakterilerinden oluşan bir bakteri cinsidir.

³⁹ Nokta biçimindeki mikroplara verilen genel ad.

3. Naht

İbrahim el-Yâzicî kendisini yenilikçi/reformist addetmektedir. Yûsuf Kazmâ Hûrî de bununla alakalı olarak İbrahim el-Yâzicî'nin nahtın üçlü fiillerde olacağını ortaya koyan ilk kişi olduğundan bahseder.⁴⁰ El-Yâzicî'ye göre sülâsî fiiller incelendiğinde birbiriyle çakışan iki farklı asıl olduğu görülecektir. Bu görüşün daha önce ortaya atılmamış olmasından dolayı tuhaf karşılanabileceğini düşünse de el-Yâzicî iddiasının arkasında durarak, bunu örneklerle desteklemiştir. Mesela نَبَضَ (akmak) fiili نَضَ ve بَضَ fiillerinin birleşmesiyle oluşmuştur. İki fiilde de ortak olan ض harfinin biri düşürülerek naht gerçekleşmiştir. Menhût olanla olmayanı ayırt etmenin yolu ise lafızdan çıkarılabilecek bir fazlalığın olup olmadığını tespit etmekten geçer. Örneğimizdeki gibi bir zâid varsa menhûttur, yoksa değildir. Diğer örnekleri de şöyle sıralayabiliriz:

Tablo 2

Kucaklamak	بَعَطَ	بَطَّ+عَطَّ
Kesmek	بَتَّكَ	بَتَّ+بَكَ / بَتَّ+تَكَ
(çöp) Toplamak	قَمَشَ	قَمَّ+قَشَ
İnlemek	أَنَجَّ	أَنَّ+أَجَّ / أَجَّ+نَجَّ
(suya) Batırmak	عَطَسَ	عَطَّ+طَسَ / عَطَّ+غَسَ
(içine) Batırmak	عَمَسَ	عَمَّ+غَسَ

Bu şekilde rubâ'î mezidler de gelebilir. Örneğin يعق (yarmak) fiili بَقَّ ve عَقَّ ikili fiillerinden elde edilmiş; bundan da انبعق (yağmak) fiili çıkarılmıştır. Başka bir örnek ise انبعج (bol yağmur barındırmak) fiili بَعَّ ve بَجَّ fiillerinden türetilmiştir.⁴¹

el-Yâzicî tarafından ilk kez ele alınan bu konu için naht ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda sülâsîlerin naht yoluyla elde edildiğine dair bir bilgiye rastlamadık.⁴² Verilen bu örneklerin her fiil için genel geçer

⁴⁰ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 5.

⁴¹ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 28-29.

⁴² Konu için bkz. Bayam, "Arap Dilinde İştikâk"; Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, (Ankara: Grafiker Yayınları: 2015); Yakup Civelek, "Arap Dilinde Naht ve Kelime

olamayacağı ve bu anlamda sürekliliği sağlayamayacağı kanaatindeyiz. İncelediğimiz kaynaklarda iki sülâsî fiilin bir araya gelip dörtlü yeni bir fiil oluşturduğunu gördük. Yani el-Yâzicî'nin iddiasının aksine en az dört harfli fiillerde naht gerçekleşmiştir. Bununla birlikte uygulanabildiği kelimeler açısından düşünüldüğünde Arap dili için önemli bir tespittir. Açtığı bu yol, konu ile ilgili çalışmalar yapan ilim insanlarının dikkatini çekip yeni araştırmalar için ilham kaynağı olabilir.

4. Fushâ ve Âmmîce

El-Yâzicî ammîce ve fushâ ile ilgili olarak ammîcenin fushânın yerini alacak kadar yaygınlaşmasının Arapça için büyük bir sorun teşkil edeceğinden bahsetmiş ve konu ile ilgili sakıncaları dile getirmiştir. Çünkü yaşadığı dönemde (19. yy.) yabancılar Arapçanın yazımı zor olduğu için Latin harfleriyle yazmak istemişler, gramerin detaylı oluşunun dili öğrenmeyi zorlaştırdığını iddia ederek ammîcenin eğitim dili olması gerektiğini savunmuşlardır. Ammîcenin modern/yabancı kelimeleri de kapsamı bakımından bilim dili olarak fushâdan daha faydalı olacağı kanaatinde idirler. Bu yüzden İngilizler ammîceyi desteklemek ve kurallarını öğretmek için birtakım kitaplar yazmışlardır.⁴³

İbrahim el-Yâzicî ise ammîcenin öne çıkarılması ile ilgili olarak sunulan bu iddialara şöyle karşılık vermiştir. Latin harfleriyle Arapça öğretilmesini yabancılarla sınırlı tutulmak üzere kabul edilir bulmuş ama Araplar için kesinlikle buna izin verilmemesi gerektiğini savunmuştur. İleri gramerle ilgili de bunun Arapçada uzmanlık gerektiren seviyede çalışanların karşısına bir zorluk olarak çıkabileceği ama konuşma ve yazma düzeyinde Arapça öğreneceklerin buna ihtiyaç duymayacaklarını belirtmiştir. Bu yüzden bu bir sorun olarak görülmemelidir. Son olarak belli vezinleri olmaması ve yabancı kelimeleri de barındırması açısından ammîcenin bilim için daha elverişli olduğunun inkâr edilemeyeceği kanaatinde idir. Bunun kabulüyle birlikte yeni dünyanın getirdiği bu kelimelere karşılık bahsi ve önemi daha önce de vurgulanmış olan ta'rib konusuna gereken önem verilmelidir. Bu durumda Arapçaya doğrudan yabancı kelimeler sokulmamış

Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı", *Nüsha Dergisi* 3, sy. 10 (Yaz 2003): 97-118; Orhan Oğuz, "Arapçada Naht Yöntemi ile Kelime Türetilmesi", *Marife Dergisi* 16, sy. 1 (Yaz 2016): 9-17. Muhammed es-Seyyid 'Ali Belâsî, çev. Mehmet Ali Şimşek, "Arap Dilinde Naht", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, sy. 2 (Aralık 2003): 407-416.

⁴³ Bu kitaplar şunlardır: Temyiz Mahkemesi hâkimlerinden biri olan Sildone Wilmore'nin *el-'Arabîyyetu'l-Mahalliyye fî Mısır* (1901) kitabı, Dr. Wilhelm Sitta'nın *Kavâidu'l-Lugati'l-Âmmiyye fî Mısır* (1890)'ı, Alman müsteşrik Dr. Carl Wollers'in *el-Lehcetu'l-Âmmiyye el-Hadîse fî Mısır* isimli kitabı. Bkz. Bedreddin Çetiner, "Arap Aleminde Fasîh Dil-Âmmî Dil Mücadelesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1995), 352.

olacak; dil kuralları çerçevesinde Arapçada karşılığı olmayan kelimelerin dile kazandırılması sağlanacaktır.

Ayrıca yabancılar nezdinde ammîce ve fushânın iki ayrı dil gibi kabul edilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü sadece ammîce öğrenen bir yabancı fushâyı anlamakta; sadece fushâ öğrenen biri de ammîceyi anlamakta zorluk çekecektir. Ama Araplar için bu ikisi birbirinden ayrı düşünülen iki farklı dil değildir. Halk fasîh yazılan gazete ve yayınları takip etmekte ve bunları anlamakta güçlük çekmemektedir. Çünkü burada temel fark ammîcenin gramerden ârî olmasıdır. Mesela جاء الرجلان cümlesi herkes için anlaşılırdır. Ama eğitim düzeyi yüksek olmayan halk nezdinde, bu cümlede yer alabilecek الرجلان ile الرجلين arasında bir fark yoktur. Halkın anlamakta güçlük çektiği yazılar da elbette bulunmaktadır. Ama bunlar İmruülkays (ö. 25/645), el-Mütenebbî (ö. 354/965), el-Harîrî (ö. 516/1122), ve 'Abîd b. el-Ebras (ö. 555 m. [?]) gibi sanatlı söyleyişe sahip şairlerdir ki bunları anlamak belli bir eğitim ve edebiyat bilgisi gerektirmektedir.⁴⁴

el-Yâzicî bunlardan başka, Sâmî dillerin kökeni ile ilgili olarak Araplar, Yahudiler, Süryaniler ve Ermenilerin, kökenin kendi dilleri olduğuna ilişkin iddialarını ele almış ve değerlendirmeye tâbî tutmuştur. Netice olarak bu dillerden birinin diğerlerine asıl olmadığını aksine hepsinin ortak bir asıl kökene dayandığını savunmuştur. Konuyu değerlendirirken Arapça ve İbranice arasındaki benzerlik ve farklılıklara da yer vermiştir.⁴⁵ Mecaz, Arap dilinde vurgu, Arapların ve müvelledlerin dil hataları vb. pek çok dil meselesi ile ilgili yazılar kaleme almıştır. Beyân ve Ziyâ Dergileri'ne okurların göndermiş olduğu dil ve edebiyat ile ilgili soruları yanıtlayarak halkı doğru şekilde Arapça kullanıma teşvik etmiştir.⁴⁶

Sonuç

Çok yönlü oluşuyla ve farklı becerileriyle Arap toplumuna pek çok alanda hizmeti olan el-Yâzicî yaptığı her işi büyük bir titizlikle yapmıştır. Arap diline verdiği ehemmiyet o kadar aşikardır ki yaptıkları dil hatalarından dolayı eleştirdiği ve düzelttiği kişiler arasında babası ve hatta kendisi de yer almaktadır. Çünkü onun sert eleştirileri aslında kişilere değil yapılan yanlışlara yöneliktir.

Burada özellikle el-Yâzicî'nin çalışmalarında öne çıkan meseleler

⁴⁴ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 217-232.

⁴⁵ el-Yâzicî, *Ebhâs Lugaviyye*, 9-18.

⁴⁶ Bkz. eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî, *Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'z-Ziyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrahim el-Yâzicî 'aleyhâ*, haz. Yûsuf Kazmâ Hûrî, (Beyrut: Dâru'l-Hamrâ: 1993).

üzerinde durulmuştur. Aslında genel olarak bakıldığında çalıştığı konuların temelinde Arapçayı muhafaza etme kaygısı kendini göstermektedir. Ama bu muhafaza, dilin ihtiyacı olan yeniliklerin karşısında durmak anlamına gelmemektedir. Bu anlamda makul bir yol izleyen el-Yâzicî, hem dili birtakım bozulmalardan korumak istemiş hem de Arapçanın modern dünyaya uyum sağlaması için çalışmıştır. O yüzden bu makalede el-Yâzicî'nin Arapça için yaptığı çalışmaların asıl noktalarını oluşturan iştikak, ta'rîb, naht gibi konular yazarımızın bakış açısına göre ele alınmış; dilin korunmasıyla alakalı önemli bir konu olan fushâ-âmmîce ikiliğine yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- 'ABBÛD, Mârûn. Edebu'l-'Arab. Mısır: Hindâvî, 2012.
- AHMED, İbrahim. Mevsû'atu A'lâm. Riyad: Dâru'ş-Şerîf, 1998.
- ALÎ, Muhammed Kürd. el-Mu'âsirûn. haz. Muhammed el-Mısırî. Matbaatu Dâru Ebû Bekr.
- BAYAM, Abdulkadir. "Arap Dilinde İştikâk". yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- BELÂSÎ, Muhammed es-Seyyid 'Ali. "Arap Dilinde Naht". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7, sy. 2 (Aralık 2003): 407-416.
- CİVELEK, Yakup. "Arap Dilinde Naht ve Kelime Türetmede Naht Yönteminin Kullanımı". Nüsha Dergisi 3, sy. 10 (Yaz 2003): 97-118.
- ÇETİNER, Bedreddin. "Arap Aleminde Fasîh Dil-Âmmî Dil Mücadelesi". Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 7-8-9-10,(1995): 345-361.
- DÂGİR, Yûsuf Es'ad. Mesâsiru'd-Dirâseti'l-'Arabiyye. Lübnan.
- DUSUKÎ, Ömer. Neş'etu Nesri'l-Hadîs ve Tetavvuruhû. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2007.
- ED-DUSUKÎ, Vâil İbrahim. "Mecelletu'z-Ziyâ li-Sâhibihâ eş-Şeyh İbrahim el-Yâzicî. erişim: 27 Mayıs 2017. <http://hadarat.ahram.org.eg/Articles/-تراث/مجلة-الضياءلصاحبها-الشيخ-اليازجي> 011015.
- EL-CÛNDÎ, Edhem. A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fen. Şam: Matbaatu'l-İttihâd, 1958.
- EL-FÂHÛRÎ, Hannâ. el-Mûcez fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhuhû. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2003.
- EL-FÂHÛRÎ, Hanna. Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî. Lübnan: Dâru'l-Yûsuf.

- EL-YÂZİCÎ, eş-Şeyh İbrahim. Nüc'atu'r-Râid ve Şir'atu'l-Vârid fi'l-Müterâdif ve'l-Mütevârid. haz. Emîr Nedîm Âl Nâsiru'd-Dîn. Lübnan: Mektebetu Lübnân, 1970.
- EL-YÂZİCÎ, eş-Şeyh İbrahim. Ebhâs Lugaviyye. haz. Yûsuf Kazmâ Hûrî. Beyrut: Dâru'l-Hamrâ, 1993.
- EL-YÂZİCÎ, eş-Şeyh İbrahim. Es'ile ilâ Mecelleti'l-Beyân ve'z-Ziyâ ve Ecvibetu's-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî 'aleyhâ. haz. Yûsuf Kazma Hûrî. Beyrut: Dâru'l-Hamrâ, 1993.
- FAZLIOĞLU, Şükran. "YÂZİCÎ, İbrâhîm b. Nâsîf". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: 2013.
- FERRÛH, Ömer. el-Minhâc. Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye.
- GÜNDÜZÖZ, Soner. Arapçanın Söz Varlığı. Ankara: Grafiker, 2015.
- JEHA, Michel. İbrahim el-Yâzicî. Londra: Riad el-Rayyes, 1992.
- KARAARSLAN, Nasuhi Ünal. "Ta'rîb". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2011.
- MÜRUVVE, Edîb. es-Sihâfetu'l-'Arabiyye. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât.
- OĞUZ, Orhan. "Arapçada Naht Yöntemi ve Kelime Türetilmesi". Marife Dergisi 16, sy. 1 (Yaz 2016): 9-17.
- SÂBÂ, İsâ Mîhâil. eş-Şeyh İbrâhîm el-Yâzicî. Kahire: Dâru'l-Maârif.
- SERKÎS, Yûsuf Elyân. Mu'cemu'l-Matbû'âtî'l-'Arabiyyeti ve'l-Mu'arrabe, 1928.
- ŞEYHO, Luvîs. Târîhu'l-Edebi'l-'Arabiyye fi'l-karni't-tâsi 'aşer. Beyrut.
- TARRÂZÎ, Filib di. Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye. Beyrut: Matbaatu'l-Edebiyye, 1928.
- ZEYDÂN, Corcî. Târîhu 'Adâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, 1967.
- ZEYDAN, Corcî. Meşâhîru's-Şark. Lübnan: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât.
- ZEYYÂT, Ahmet Hasan. Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî. Kahire: Dâru Nahdati Mısır.
- ZİYÂDE, Nikola. A'lâm 'Arab Muhdesûn. Beyrut: el-Ehliyye, 1994.

AL-SEIKH IBRAHIM AL-YAZIJI'S CONTRIBUTIONS TO ARABIC LANGUAGE*

• Hüseyin GÜNDAY^a

• Nesrin DURSUN^b

Extended Abstract

His full name was Ibrahim b. Nasif b. 'Abdullah b. Nasif b. Janbolad b. Sa'd al-Yaziji al-Himsi, and he was born in Beirut on March 2, 1847. Being born and raised in a family containing many men of letters, he received a good education from his early childhood onwards. After starting to write poetry in his childhood and as a teenager, he gave it up to focus on studies of the Arabic language and literature.

The versatility of this person, who can be described as an author, poet, linguist, critic, teacher, journalist, scientist (explorer and astronomer) and artist, was topped by his studies of the Arabic language. al-Yaziji devoted almost his entire life to Arabic and has made significant efforts to resolve the problems encountered in the language while making comments and recommendations for its correct use and preservation.

At the time when Ibrahim al-Yaziji was alive, the deficiencies, lack of development and deterioration of the Arabic language had become impossible to ignore, and al-Yaziji, like other authors of his time, was bothered by this situation. The existing dictionaries were far from meeting the needs of authors and translators, and this made it very difficult to write about many of the new issues in the modern world. Arabic had always been known to have a rich reservoir of words, expressions and descriptions, but as Arab society had failed to adopt new technologies, the words generated related to the innovations in such fields as science and industry had no Arabic equivalents, leading to a need for systematic efforts to bring Arabic up to date with modern life. According to al-Yaziji, this could first be done with *ishtiqaaq*,

* This article has been derived from the author's master thesis entitled "Al-Seikh İbrahim al-Yaziji's life, books and contributions to Arabic language."

^a Assoc. Prof., Uludağ University, hgunday@uludag.edu.tr

^b Res. Asst., Erciyes University, nesrindursun@erciyes.edu.tr

through which equivalents can be derived for foreign words from existing Arabic words. This is necessary, as when there is no equivalent in Arabic for a foreign word, the foreign word would be taken as is, leading to an inevitable distortion of the language. For Arabic to keep up with the times through its own resources, al-Yaziji drew attention to some of the inflections overlooked in morphology books, being of the opinion that putting these inflections to work would help fill in the current gap.

When *ishtiqaq* was not possible, *ta'rib* was been the next course of action, meaning Arabization or Arabicization, and refers to the assimilation of foreign words into Arabic with modifications to make them compatible with the language. There are two methods of *ta'rib* that are particularly important. The first, adopted by Sibawayh and most linguists, is to replace letters that do not exist in the Arabic language with their closest Arabic counterparts. Most of the Arabized words in this category are common nouns, and this method aims to prevent a foreign element from entering Arabic. The second method, advocated by Ibn Khaldun, was to adopt foreign words without amendments. As most words in this category are proper nouns, amending them could lead to problems with recognition. The aim of this second method, which advocates for the direct adoption of foreign words, is to prevent changes in the language of the people. These two methods would appear to be at odds at first glance, but in practice they were used in different fields, depending on the nature of the foreign words in question.

Ta'rib applies only to names, and cannot be applied to verbs, in that Arabic verbs have a special structure that is without comparison in other languages. Due to this unique character of the roots and inflections of Arabic verbs, for a foreign verb to be Arabized, it may have to undergo significant changes to be compatible with these rules, which may even take the form of amending the order of syllables. When this happens, the foreign origin of the word may be forgotten, and people may mistake them for spontaneously created words. This, in turn, would mean a foreign element entering the language and distorting it. Of course, this is not limited to a single verb entering the language. As Arabic is based on *ishtiqaq*, other word forms with special inflections will also enter the language, such as those for verbal nouns, active participles, passive participles, resembling participles, hyperboles, time nouns, place nouns and utilitarian nouns. Accordingly, the leniency shown in the Arabization of nouns should not be shown in the case of verbs. Arabizing verbs is thus discouraged, although there are many verbs derived from Arabized nouns. The most important contribution of al-Yaziji in this field was his Arabization of 38 foreign words that needed to undergo *ta'rib*.

Ibrahim al-Yaziji viewed himself as an innovator/reformer. According to Yusuf Kazma Huri, Ibrahim al-Yaziji was the first person to establish that the “*naht*” art form can be created with three-letter verbs. According to al-Yaziji, three-letter verbs have in fact two different, overlapping roots. The author thought that this view could be considered odd, being the first time it was being argued, but stood by his argument and supported it with examples.

Regarding colloquial and standard Arabic, he was of the opinion that the widespread use of colloquial use would lead almost to the replacement of standard Arabic, thus posing a serious threat to the language, and he expressed his concerns in this regard. At the time (19th century), foreigners wanted to write Arabic using the Latin alphabet, arguing that the Arabic alphabet was difficult to write, and advocated the use of the colloquial as the language of education, suggesting that the detailed grammar of standard Arabic made it too difficult to learn. They were of the opinion that colloquial Arabic would serve as a better scientific language than standard Arabic, in that it contained also modern/foreign words as well. al-Yaziji evaluated and countered all of these arguments being made in particular by foreigners and called upon the Arab people to protect their language.

al-Yaziji also examined and evaluated the claims of Arabs, Jews, Assyrians and Armenians that their language was the source of all Semitic languages, reaching the conclusion that none of these languages were the source from which the others originated, but that all originated from a common source. In his treatise on the issue, he compared and contrasted Arabic and Hebrew.

Keywords: al-Seikh Ibrahim al-Yaziji, Ebhas Lugaviyye, Ta‘rib, Ishtiqaq, Naht.

